

Merza József

Őszi séta fák között

Kopog a kövön a dió, tompa puffanással érnek földet a későn érő almák, körték. Néhány mézédessé aszalódott szilva hull le az ágakról. A fák felnyílnak az utolsó, száraz burkok, sokféle mag indul útjára. A tölgyesekben lábunk alatt ropogó makk az erdő utolsó nagy vendégsége lakói számára. Múlik az őszirózsa, virágzik a sokféle krizantém, mintegy jelezve, hogy a természet s benne az ember élete is egyaránt véget ér. Számadás következik az évi termésről, a tavasz első, még hó alól kibújó virágaitól az őszi gyümölcsökig. Számadás arról, hogy alkalmas lesz-e az évi termés az élet továbbvitelére a hideg téli pihenő után. Kisarjadnak-e a magvak, újra hajtanak-e a hagymák és gyökerek, kipattannak-e a rügyek a csupasz ágakon? Járok az utakon, erdőben és kertben, és a fák életéről gondolkodom.

A hársfa itt áll, kicsit balra, a templom mellett, az utca túlsó oldalán. Hatalmas, nagylevelű fajta, ritka szép példány. Magasabbra nyúlik, mint a templom keresztje. Alpinista módszerre volt szükség, hogy a templom és a villanyvezetékek károsítása nélkül lefűrészeljük néhány ágát. Virágainak illata betöltötte a levegőt a nyár elején, később meghozta jellegzetes alakú terméseit. A feltámadt szélben ezerszámra repültek szerteszét a pörgő kis légcsavarak, vitték sokfelé a karcsú, erős fa életét, üzenetét. Álltam mellette, és néztem ezt az életest, az apró, genetikai helikoptereket, amelyek röppályája majd új hársfák sarjadásához vezet. Bátor kalandra szárnyalnak a magvak, hogy megmaradjon és sokasodjon a szél karjaiba vett, általa hordozott hársélet. Új helyen, más növények közt, az elhagyott ágra emlékezve. Tiszteletet ébresztenek ezek a magányossá vált idős fák. A nép számon is tartja őket. Ismerjük a Sandl-hársat a Gerecsében, Rákóczi fáit Romhányban, Patakon, a Zempléni-hegységben, s tudunk sok más, névtelen fáról is, amelyek várnak minket az időről-időre bejárt ösvényeken. Megállunk mellettük egy kis időre, felnézünk rájuk, és elgondoljuk, hogy hány éven át teremthették újra az életet. A messze szállt és gyökeret vert magok mellett vannak más sarjadások is. Az egy ember által át nem fogható törzs alján vékony hajtások bújnak elő, igyekeznek felfelé, hogy fényhez jussanak, erőre kaphassanak a nagy fa árnyékában. Bizony, inkább csak gaz, ami így jön létre, erőtlenségre, tolatkodó, önállótlan vesszők sokasága. Amíg él az erős, nagy fa, nincs szükség itt rájuk, megtisztítjuk tőlük a talajt, vagy odébb ültetjük a reményteljes példányokat. Ha már együtt élünk fáinkkal, elvégezzük az egészségügyi karbantartó munkát, segítjük a növények zavartalan fejlődését. Ösztönösség és tudatosság – természet és ember – a világ két, nem feltétlenül független arca.

Elfordulok a kaputól, és felfelé indulok a domboldalon. A lejtő közepén, a gyümölcsös után mezei rét kezdődik. Nyaranta rendszeresen leaszalom ezt a részt, két éve azonban nem volt rá időm, a terület érintetlenül maradt. Eljött az ősz, s amikor gondtalanul kószáltam a füvek, bokrok között, kis élénkzöld foltot vettem észre a száradó fűszálak között. Aztán nem messze még egyet, s pár nap múlva újból egyet. Feketefenyők hajtásai nyújtózkodtak felfelé, szürkés gyertyákat büszkén emelve az ég felé. Meglepve néztem a jövevényeket és nagy öröm töltött el. Azt mondtam Ocsenás Péternek: „Péter bácsi, ez Isten ajándéka”. Noha nem szeretem Isten nevét hiába venni, úgy éreztem, hogy ezt kell mondanom annak az embernek, aki ismer minden növényt, követ és ösvényt ezen a tájon.

Nem ok nélkül beszéltem így. Két lucfenyő is van a kertben, magas, nyúlánk fák. Az egyik Ági gyökerezésű karácsonyfájából lett, a másikat Joci hozta az Alacsony-Tátrából. Fenn, a tetőn, tizenhármas társuk áll körben, családunk tagjait jelképezve. Szép, szép, de lucfenyője, ezüstfenyője mindenkinek lehet, majd hogyanem giccses dolog, míg az erdei fenyő vagy a feketefenyő nem szokványos dísz. Komoly, férfias fák ezek, erős törzsükkel, görcsös ágaikkal jobban tükrözik a viszontagságokkal, köves talajokkal megküzdő szívós növényvilágot. Lassabban, megfontoltabban is

nőnek. Mindig szerettem volna, ha néhány ott áll a rét fölött, segítve a küzdelmet az alacsony szeder bozótjával szemben. El is mentem több száz méterre az északi oldal felé, ahol ligetet alkotva dacolnak a kassai hegyek felől fújó fagyos téli szelekkel. Vödörben cipeltem át, gondosan ültettem el őket, hogy üde facsoportot alkossanak a cser, a bükk, a fűz, az akác társaságában, a galagonya, a vadrózsa, a sárga-piros virágú kecskerágó bokrai mellett. Nyolcan voltak, egy maradt. A fenyő kényes növény, mindenki tudja.

Most itt állok, én, a terv szerint dolgozó kertész, és nézem a fűből vidáman, frissen előbújó, immár négy üde ágacskát. Mert ismét eljött a tél, és ismét a nyár, s újabb év multán, 50-60 lépésre a nyolcból megmaradt egytől, megjött az ötödik. Csoda. Ajándék. Felnézek az októberi égre. Réti sas köröz mozdulatlan szárnyal a magasban. Hol lehet, él-e még az a madár, amelyik elhozta csőrében a nálam kisarjad magot? Nyilván nem sas volt, de akkor melyik a tavasszal kórusban éneklő fülemülék, harkályok, szarkák, seregélyek, gyurgyalagok, rigók és ki tudja, miféle madarak közül, amelyek hangját az alig látó Kati oly jól felismeri.

Ajándék, ami nem a szél, hanem a madarak szárnyán érkezett hozzám. Ajándék, amely biztosan kapaszkodik a talajba, s amelyet csak a kóborló őzeztől és a turkáló vaddisznóktól kell néhány évig féltennem. Vidáman néznek rám a zöld ágak, mint tervszerű, de sikertelen igyekezetem másféle, más módon jött, meg sem érdemelt jutalmi. Amiatt, hogy egyszer nem tudtam tervszerű lenni, s nem vágtam le a föld önként sarjadó hajtásait.

A kis diófát csemete korában Demjánéktól kaptam. Irén erősen állította, hogy finom, vékonyhájú termése lesz. A férje még egy őszibarack csemetével is megtoldotta az ajándékot. A kis diófa a jövő évben kezd majd megnyúlni. Ilyen a diófák természete: pár évig alig nőnek valamit, aztán hirtelen, 3-4 év alatt megerősödnek, és már csak nézzük, mi lett belőlük. Néhány társa is akadt az öreg fa közelségében, ámde pár éve vettem észre, hogy a kert távoli pontjain is megje-

lennek a dióhajtások. Ez bizony figyelemreméltó, hiszen a kert fele valamikor kukoricaföld volt, diófa nincs a közelben. „A madár csőréből esik ki a diószem” – mondta Péter –, „amikor száll vele. Jó, vékonyhéjú fajta lesz ezekből, hiszen a madár érzi a könnyűségét.” A vélemények itt megoszlanak, mert más éppen az ellenkezőjét állítja: a madár azért ejti el a diót, mert nehezen találja a vastaghéjú termést. Bár-hogy is legyen, tíz-tizenöt diócsemete törekszik felnőni. Már gondoskodni kell a helyről, hogy ne akadályozzák egymást, vagy más, korábban ott lévő fákat. Valahol van néhány bő termésű fa, s azok alól az ég madarai továbbviszik a termést más mezőkre. Lehet, hogy a gyűjtögető természetű kisállatok is ludasak abban, hogy elhullatott szállítmányukból tavaszra sarjadás lesz. A kutyák ezt biztosan nem teszik. Miközben vödörbe szedem a diót, a három kutya komótosan ropogtat néhány szemet, de a maradékot otthagyja a fa tövében. Ügyködnek tehát a természet erői és teremtményei, csak az kell, hogy legyen valahol egy szép, nagy, termékeny fa. A többi már megy magától, a kertész maga sem tudja, hogyan. Automaté – olvassuk valahol. Magától. „Tudok én, Józsi bácsi, egy olyan fát, ami alatt egy órán belül megtölthet egy zsákot is.” Hát, igen, mindennek ez az alapja: kell lenni valahol egy bő termésű fának, és bízni kell a folytatásban.

A diócsemetéek tehát igyekeznek megnőni. Számítok is rájuk, hiszen a kert két oldalról fenyegeti az elvadult szilvasuhángok rengetege, és a diófák védő sorától várom a segítséget a biológiai küzdelemben. Valamikor szilvafák sora állt a szomszédos telkeken, majd a fák megöregedtek és elszáradtak. Utódaik félarasznyi távolságban népesítik be a talajt, és versenyt futnak a fény felé. Egy-két ujjnyi törzsüknek a nagy sietség miatt alig vannak ágai, derekukat azonban hosszú, hegyes tüskék borítják. Szúrásuk az akácüskénél is fájdalommasabb tud lenni. Fácánok vagy kistermetű kutyák alagútszerű csapásai keresztezik csupán itt-ott az ember számára átjárhatatlan falat. A futó vadrózsák kihasználják a sűrű növényzetet, arra támaszkodva kúsznak fel a legfelsőbb levelekig, szétfejtethetlen szövedékké változtatva a vékony törzsek rácsát. Első ütemben nincs is remény arra, hogy megszabaduljunk a föld alatt is terjeszkedő gyökerektől, hiszen az erődítmény megközelíthetetlen az ilyen jellegű munkavégzésre. Hosszúnyelű, éles baltát fog tehát az ember, amivel – jó esetben – egy csapással kivág egy-egy suhángot, majd a tüskék miatt sziszegve elkezd rángatni a hat méterig is elfutó rózsaindákat. Hasonlít

ez az egész egy régészeti feltáráshoz, mert az öreg fákat elfedő rengetegből, mint komor csarnok oszlopai, egyenkint bukkannak elő az elhalt, fekete törzsek. Valóban látványos ez a munka, ha már megtettünk 20-30 métert. A tüskéktől összeszabdalt kezemet tisztogatva – még mindig nem szoktam rá a kesztyű használatára – azon elmélkedem, hogy ez is egyfajta vegetáció. Az egykori öreg fák bőven hozták a termést – jó évben kék a föld a lehullott szilvaktól –, a szilvamagokat nem viszi el sem a szél, sem a madár, sem a kisállatok. Az utódok tehát ott nőnek fel a régi helyen, együtt maradnak, szorosra zárkoznak, biztonságban érzik magukat a külső veszélyektől, később még valamilyen gyümölcs is lesz rajtuk. Nem nemes termés, hiszen ahhoz helyre és szabadságra lenne szükség, így pedig nem adatik. Az élővilágban, bizony, mindenütt szükség van a távolágtartásra, hogy elkerüljük a korcsosodást. A kőkénybokrok is ott szaporodnak mértéktelenül, ahol műveletlen a föld.

Ősz van, korán esteledik. Hűvös levegő áramlik a kertvégi erdő felől. Megborzongok. Itt még nyári estéken is szvettert veszünk magunkra, most még inkább szükség van rá. Elgondolkodva vetek még egy pillantást a szilvatörzsek helyben maradó, együtt élő társadalmára, majd visszaindulok a virágoskert felé. Még odébb vannak az erősebb novemberi fagyok, a kései virágok színeitől tarka a füves udvar. Hamarosan felszedem a földben megbúvó hagymákat, gumókat. Itt a Pötyitől kapott sárga tulipánok hagymái rejtőznek, amott a dáliagumók, Erzszi ajándékai. A kolokázia is szétültetendő, a jácinthagymákat is meg kellene keresni. A hóvirágról megfelejtkeztem, csak nagyjából tudom, hol bujkálnak a krókuszok, a nárciszok. Nem bolygatom a talajt, nehogy megsértssem őket. Tavasszal úgyis kidugják a fejüket, és számon kérik, miért nem tettem szabadabbá az életüket, hiszen a fejlődő élethez térre, távolságra van szükség. Egykori, debreceni lakótársam, Szabó Béla alakja jelenik meg előttem, amint óriásként áll a kardvirágok és jácintok ágyásai között, nagyerdei házunk tornáca előtt. Béla értette a virágok lelkét. Ismereteit nem könyvekből tanulta, nem tanfolyamokon szedte össze. Így született. Volt ideje arra, hogy gondot viseljen növényeire, megérezze mikor, mire lehet szükségük. A kiásott hagymákat gondosan elterítette a teraszon, a fejletteket szétválasztotta, hogy az önálló életre alkalmas gerzdek a következő évben megkezdhesék saját pályafutásukat. Közben fiatal szegedi éveiről mesélt, Szabó Dezső gondolatairól, amiket az 50-es években nem nagyon lehetett hallani ebben az országban. Ezt csak úgy, mellékesen jegyzem meg, mintegy villanásnyi emlékként. A lényeg a fejlett hagymák gondos szétbontásában rejlik.

Az őszi udvaron ballagó ember a téli pihenőt követő tavaszra gondol. Mire elvirágoznak az ibolyák, a pitypang sárga foltjai töltik be az udvar zöld gyepét. Az idő múlásával sűrűbb lesz a sárga virágszőnyeg, hiszen a magvakat majd szétszórja a feltámadó szél. Ha sárgán lekasalóm őket, pár óra múlva fehér fejek borítják a földet, a halálra ítélt növény végső erőfeszítésével fut versenyt az utódok életéért. Ezt teszi a szúrós acat lila virága is. Nagyon tanulságos a növények élete. Van a természeti kinyilatkoztatásnak egy olyan fejezete, amelyet csak ők tudnak elmondani igazán. Minden virág és fa azt gondolja, hogy a maga módján, saját genetikus meghatározottsága szerint kell meghoznia termését, szórnia magvait. Más növény módjára nem tudja. De hát nem is a mód a fontos, hanem a termés, ami maga az élet.

Mennyi hasonlóság, mennyi párhuzam! Mennyi tanulság más létezők számára! „Je sème à tout vent” („A szélrózsa minden irányába vetek” – A Szerk.) – futja körbe a Larousse kiadó jelmondata a pitypang ernyőit szétfújó női fejet. Más dolgok és eszmék is vannak, amelyek azáltal élnek, hogy kellő időben a szelek szárnyára bocsátjuk őket.

„Ma poche de salopette, voilà une bonne cachette” („Látod, milyen jó rejtékhely a nadrágom zsebe?” – A szerk.) – éneklő csipkelődve a francia kisfiú, majd azt kérdezi: „Kitalálod, mit rejtettem el benne?” Én is ezt kérdelem tőled, kedves Olvasó. Van egy szó, amit nem találsz e terjedelmes kertészeti elmélkedésben, pedig az indított arra, hogy – ki tudja, hányadszor ismét más formában – elmondjam: mit gondolok az emberi életről, az élet formájáról, folytatásáról, fennmaradásáról, a jövő reményéről.

* * *

(Szívesen vennénk kedves Olvasóink megfejtéseit a Szerző által feltett kérdésre. — A szerk.)